

ויקה יעקב אבן

אחותי

האומנם ?

נשאלתי על ידי כבוד הרב אברהם משה קצנלבוגן אם המילה **אמנה** בפסוק :
וְגַם אֶמְנָה אַחֹתִי בֵּת-אָבִי הוּא, אֲדָךְ לֹא בֵּת-אִמִּי, וְנָתַתִּי לִי לְאִשָּׁה. בראשית כי י"ב
נגזרת מהמילה **אמן** ופירושה איפוא **אמת**, כאילו כתוב "נכון הדבר שהיא אחותי בת אבי."

בעניין זה קובע רס"ג :

וְגַם אֶמְנָה אַחֹתִי – **ובאמת** היא קרובתי מצד אבי (ראה אמו"ד מ"ד פ"ה)

וביתר פירוט רד"ק :

וְגַם אֶמְנָה – כמו באמת, וכן אמנה אנכי חטאתי, וכן ענינו עם מ"ם, אמנם

ואילו רבנו בח"י מבין את המילה קצת אחרת :

וְגַם אֶמְנָה – אמונה בפי - אחותי בת אבי היא.

יש להקדים ולומר שהמילה **אמנם** נגזרת המילה **אמן**, ופירושה **אכן**, **אמת הדבר** :

וְעַתָּה פִּי אֶמְנֵם, פִּי אִם גֵּאֲלֵ אֲנֹכִי רוּת ג' י"ב

אֶמְנֵם ה' הִחְרִיבוּ מַלְכֵי אֲשׁוּר אֶת הַגּוֹיִם וְאֶת אֶרְצָם. מלכים ב' י"ט י"ז ישעיהו ל"ז י"ח
אֶמְנֵם יְדַעְתִּי כִּי כֵן אִיּוֹב ט' ב' (ועוד הרבה בספר איוב).

המילה **אמנם** מופיעה גם בשתי צורות דקדוקיות אחרות.

בצורה **אמנם** המשמשת בשאלה או בתמיהה :

הֲאֵף אֶמְנֵם אֵלֹד וְאֲנִי זֶקְנָתִי ? בראשית י"ח י"ג

לָמָּה לֹא הִלַּכְתָּ, אֵלָּי ? הֲאֶמְנֵם לֹא אוֹכֵל כֶּבֶדְךָ ? במדבר כ"ב ל"ז

ובצורה **אמנה** המופיעה בפסוקנו ובפסוק :

וַיַּעַן עֶכָּךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר : אֶמְנָה אֲנֹכִי חֲטָאתִי לָהּ' ... יְהוֹשֻׁעַ ז' כ'

אחותי

הפירוש **אמנה** = **נכון הדבר** מעלה את שאלת קרבתה של שרה לאברהם. האם באמת שרה
הינה אחותו של אברהם ?

רש"י (שאינו דן במשמעות המילה אמנה) אומר **שכן**.

אַחֹתִי בֵּת-אָבִי וּבֵת אֲב מוֹתֶרֶת לְבֵן נַח שֶׁאֵין אֲבוֹת לְעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלֹהִים, וכדי לאמת
דבריו השיבו כן.

כדי להבין את כוונתו של רש"י כאן, עלינו לחזור לפסוק קודם.

וַיִּקַּח אֲבִרָם וְנַחֲוֹר לָהֶם נָשִׁים : שֵׁם אֵשֶׁת-אֲבִרָם שָׂרִי, וְשֵׁם אֵשֶׁת-נַחֲוֹר מְלֶכָה, בֵּת הָרֵן
אֲבִי מְלֶכָה וְאֲבִי יִסְכָּה בְרֵאשִׁית י"א כ"ט

טעמי המקרא הינם דו-משמעיים כאן, גם שָׂרִי וגם מְלֶכָה מופיעים באופן חריג בזקף קטן. לכן לא ברור אם המילים **בת הרן** מתייחסים רק למלכה או גם לשרי. אמנם הפסוק עצמו מבהיר שהרן הינו אבי מלכה ואינו אבי שרי, אבל הפרשנים, בעקבות התלמוד, מזהים את יסכה עם שרי. ואם הרן זה הינו הרן בן תרח, הרי שרי הינה אחייניתו של אברהם.

תנא משום רבינו מקום נתבצר להם בגיהנם ועמדו עליו שבע נביאות. מאן נינהו? שרה, מרים, דבורה, חנה, אביגיל, חולדה, ואסתר. שרה דכתיב "אבי מלכה ואבי יסכה".
ואמר ר' יצחק - יסכה זו שרה! ולמה נקרא שמה יסכה? שסכתה ברוח הקדש, שנאמר "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה". ד"א יסכה שהכל סוכין ביופיה ... מגילה י"ד.

יסכה זו שרה, על שם שסכה ברוח הקודש, ושהכל סכין ביופיה. ועוד יסכה לשון נסיכות, כמו שרה לשון שררה. רש"י

איך הגיעו לזיהוי מוזר זה **יסכה = שרי** ? בעל הטורים מציע פתרון (דחוק)

שרה בא"ת ב"ש (הינו) בג"ץ, שהיא בגימטריא יסכה. זה הוא רמז למה שאמרו חכמים, זכרם לברכה, יסכה זו שרה.

אבל אם נקבל את הזיהוי, שרה הינה אחייניתו של אברהם, ולא אחותו!
נמשיך לקרוא ברש"י ובפרשנים האחרים :

ואם תאמר והלא בת אחיו היתה, בני בנים הרי הם כבנים ; והרי היא בתו של תרח. וכך הוא אומר ללוט - כי אנשים אחים אנחנו. רש"י שם

אֲחֹתִי בֵּת-אֲבִי הוּא - כי בני בנים הרי הם כבנים. והיא היתה בת הרן בן תרח.
אֲךָ לֹא בֵּת-אִמִּי - לא אחותי ממש, שיצאה מבטן אמי, והיא מותרת לי, ותהי לי לאשה.
רשב"ם שם

ולא היתה בת אביו, אלא בת הרן היתה, שהיה בנו של תרח, שנאמר "בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה". ויסכה זו שרי, ובני בנים הרי הן כבנים, ומזה אמר "בת אבי" כלומר "בת בן אבי" רבנו בחיי שם

אבל דעתו של אבן עזרא אינה נוחה מהקביעה **יסכה = שרי**. מצד אחד הוא נאלץ להזכיר
וְאֲבִי יִסְכָּה - וקדמונינו ז"ל אמרו שישכה היא שרה. ואם קבלה, נקבל. אבן עזרא שם
אבל מצד שני הוא מתנגד לדעה (והתנגדות זאת מצוטטת על ידי הרמב"ן), וממשיך :

והאומרים כי שרה היתה אחות אברהם איננו ישר בעיני זה הטעם. ואילו היה כך היה הכתוב אומר "ויקח תרח את אברם בנו ושרי בתו אשת אברם בנו". גם כן אילו היתה אחות לוט היה הכתוב אומר "ואת שרי בת בנו" כאשר כתב על לוט. אבן עזרא שם

וכן

אֲחֹתִי בֵּת-אֲבִי הוּא - יש אומרים שהוא כמו אלהי אבי אברהם. והנכון בעיני שדחה
אבימלך בדברים כפי צורך השעה, ובפסוק "אנכי עשו בכורך" אביא חברים.
אבן עזרא שם

תרי"ג מצוות

ולמה מתנגד אבן עזרא לרעיון?

לפי פשוטו של מקרא, קיימו אברהם יצחק ויעקב רק את שבע מצוות בני נח, וכן את מצוות ברית המלה. יתר תרי"ג המצוות נתנו בהר סיני, ולא נתחייבו בהן לפני כן. הרמב"ם במורה נבוכים שואל למה ה' נתן את המצוות בסיני ולא לפני כן.

... ומדוע צווה בזמן זה ולא ציווה לפניו ולא לאחריו? ... תשובת כל השאלות הללו היא לומר, כך רצה, או כך חייבה חכמתו, כשם שהמציא את העולם בעת שרצה בצורה זו, ואין אנו יודעים את רצונו בכך ולא אופן החכמה בייחוד צורותיו וזמנו, כך לא נדע רצונו או הכרעת חכמתו בייחוד כל מה שקדמה השאלה עליו רמב"ם מורה נבוכים (תרגום קאפח) חלק ב' פרק כ"ה ואולם, העמדה המדרשית היא אחרת.

מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כלה עד שלא נתנה, שנאמר, עֶקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקוֹלִי, וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי. משנה קידושין פרק ד' משנה י"ד רב סעדיה גאון, בהקדמתו לספר אמונות ודעות, מוסיף הוכחה נוספת מהפסוק:

כִּי יִדְעֶתְיוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְנֶה אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אֲחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָכַי הִי בְּרֵאשִׁית י"ח י"ט ולכן נדחקים חז"ל להסביר פסוקים כגון

וַיִּקַּח חֲמֵאָה וְחָלָב וּבֶן-הַבֶּקֶר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהֶם בְּרֵאשִׁית י"ח ח' ועוד יותר נישואים המנוגדים ללאו מפורש

עֲרֹנֹת אַחוּתְךָ בֵּת-אָבִיךָ או בֵּת-אִמְךָ, מוֹלְדֵת בֵּית או מוֹלְדֵת חוּץ, לא תגלה עֲרֹנְתָךְ. ויקרא י"ח ט'

תירוץ לדבר מופיע בגמרא:

ת"ש "וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמיי" מכלל דבת האם אסורה. ותסברא אחותו הואי בת אחיו הואי, וכיון דהכי הוא לא שנא מן האב ולא שנא מן האם שריא. אלא התם הכי קאמר ליה - קורבא דאחות אית לי בהדה מאבא ולא מאמא. סנהדרין נח: וגם המפרשים מתרצים איש איש כדרכו.

אומנות אחרת

נחזור לשאלה איתה פתחנו. האם אֲמֵנָה בהכרח משמעה כאן **אמנם**? ברצוני להציע אפשרות אחרת.

לשורש אמ"ן, בנוסף למשמעה הנגזרת מהמילה אָמֵן, ישנה משמעות הנגזרת המילים אָם.

כְּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמֵן אֶת הַיָּיֶק בַּמַּדְבָּר י"א י"ב
הָאָמֵנִים עָלַי תוֹלַע, חֲבָקוּ אֲשֶׁפְּתוֹת אֵיכָה ד' ה'

משמעה המקורית של המילה אומן הינו מי שבא במקום האם, והאמון הינו התינוק שנמסר לאומן (לאימוץ). המשמעות הורחבה למי שבא במקום האם והאב

וַיְהִי אִמּוֹן אֶת הַדָּסָה, הַיָּא אֶסְתֵּר בֵּת-דָּדוֹ, כִּי אֵין לָהּ אָב וְאִם אִסְתֵּר ב' ז'
וְאֶת מֵאֲמֵר מְרַדְּכִי אֶסְתֵּר עֲשֵׂה, כַּאֲשֶׁר הִיְתָה בְּאֲמִנָּה אֶתּוֹ. אִסְתֵּר ב' כ'

אֲמִנָּה כּאן הֵינָה הַמְצָב בּוֹ נִתּוֹן תִּינוּק לִלֵּא הוֹרִים שְׁבֵרִשׁוֹת אִוּמָן (מִשְׁמַעוֹת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בַּעֲבֵרִית
שֶׁל יִמִּינוֹ בְּבִיטוֹי מִשְׁפַּחַת אִוּמָנָה).

אִם כֵּן, נִיתֵן לְהַבִּין מֵהַפְּסוּק שֶׁשְׂרִי הֵיָא "אֲמִנָּה אַחוֹת", דֵּהֵיִינוּ "אַחוֹת מֵאִוּמַצַּת", וְלֵא "אַחוֹת
בִּיּוֹלוֹגִית". לְפִי פִירוּשׁ זֶה הוֹרִיָּה שֶׁל שְׂרִי נִפְטָרוּ בַּעֲדוֹ שְׂרִי הֵיְתָה קִטְיָנָה, וְתֵרַח לִקְחָה לּוֹ לְבַת.

פִירוּשׁ זֶה, מֵיִישָׁב אֶת כָּל הַבַּעֲיּוֹת שֶׁהֵעֵלְנוּ עַד כֹּה.

לֵא נִקְבַּה הַמְקֵרָא בְּשֵׁמוֹ שֶׁל אֲבִי שְׂרִי, כִּשֵּׁם שֶׁנִּקְבַּה בְּשֵׁמוֹ שֶׁל אֲבִיָּה שֶׁל מַלְכָּה, כִּי הוּא נִפְטָר בַּעֲדוֹ
שְׂרִי הֵיְתָה קִטְנָה, וְתֵרַח הוּא שְׂגִידֵל אִוּתָּה.

בְּרוּר אִיפּוֹא שֶׁאַבְרָהָם לֵא שִׁיקֵר כַּאֲשֶׁר קֵרָא לְשֵׁרָה אַחוֹתִי **בֵּת אֲבִי**, לְמֵרֹת שֶׁהֵיָא אִינָה בֵּת אִימוֹ
בְּכָלֵל.

לְעוֹמַת זֹאת בְּרוּר כִּי לֵא חֵל עֲלִיוֹ אִיסוּר לְשֵׁאת אִוּתָּה לְאִישָׁה, וְלִכֵּן אֵין סְתִירָה כָּלֵל לְקַבִּיעָה
הַמְדַרְשִׁית שֶׁהַאֲבוֹת קִיִּימוּ תֵרִי"ג מִצְוֹת.